УДК 378.147:316.77:159.9

О. Б. Залюбівська

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА УМОВА ПРОТИДІЇ ВОРОЖИМ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ У ПІДГОТОВЦІ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Анотація. *У статті розглянуто медіакомпетентність як психологічну передумову протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям у контексті підготовки до національного спротиву. За результатами визначених компонентів медіаінформаційної грамотності (когнітивно-критичний; операційно-інструментальний; творчо-продуктивний; комунікативний; громадянсько-учасницький; психосоціальний; етично-ціннісний; безпеково-стійкий) та обґрунтованої доцільності диференційованого підходу до формування медіакомпетентності, описано можливості інтеграції завдань із розвитку медіакомпетентності у зміст навчальної дисципліни «Основи національного спротиву». Зроблено висновок про значущість інтеграції здатностей до розпізнавання інформаційних загроз, критичного оцінювання інформації, психологічної саморегуляції в інформаційно напружених ситуаціях, інформаційної відповідальності та цифрової безпеки для підвищення стійкості особистості до ворожих інформаційно-психологічних впливів.*

Ключові слова: *медіакомпетентність, медіаграмотність, інформаційно-психологічні операції, психологічна саморегуляція, національний спротив, вища освіта.*

Abstract. *The article examines media competence as a psychological prerequisite for countering hostile information and psychological operations in the context of preparation for national resistance. Based on the identified components of media and information literacy (cognitive-critical; operational-instrumental; creative-productive; communicative; civic-participatory; psychosocial; ethical-value-based; and security-resilience), and having substantiated the appropriateness of a differentiated approach to developing media competence, the article identifies opportunities for integrating media competence development tasks into the curriculum of the academic discipline Fundamentals of National Resistance. The article concludes that integrating the abilities to recognize information threats, critically evaluate information, exercise psychological self-regulation in information-intensive situations, demonstrate information responsibility, and ensure digital security is essential for enhancing individuals' resilience to hostile information and psychological influences.*

Keywords: *media literacy, media and information literacy, media competence, information and psychological operations, information security, psychological self-regulation, national resistance, higher education.*

В інформаційну епоху медіаосвіта, що сформувалася в середині XX ст. як напрям розвитку критичного сприйняття медіаінформації, постійно розширює свої завдання. Сьогодні вони охоплюють також відповідальне створення контенту, безпечну взаємодію в цифровому просторі, психологічну стійкість до маніпулятивних впливів, свідоме керування власною інформаційною поведінкою. Медіа стали провідним середовищем соціалізації, у якому формуються уявлення про суспільні події, цінності, ідентичність. За цих умов медіакомпетентність постає як психологічна передумова усвідомленою взаємодії з інформаційним середовищем, що передбачає здатність розуміти й оцінювати інформацію, формувати власну позицію, відповідально брати участь у суспільній медіакомунікації.

В Україні значущість медіаосвіти особливо зросла в умовах повномасштабної збройної агресії рф. Її невіддільною складовою є цілеспрямовані інформаційно-психологічні впливи, а їх наслідками можуть бути викривлене сприйняття подій, провокування панічних настроїв, посилення суспільних суперечностей, недовіри до державних інституцій. Відтак здатність критично оцінювати інформацію і відповідально з нею поводитися набуває освітнього й безпекового значення, що є взаємозалежними. В умовах воєнних загроз та майбутнього

повоєнного відновлення медіакомпетентність громадян стає умовою захисту інформаційного простору держави та збереження суспільної згуртованості.

Медіаграмотність, медіаінформаційна грамотність, медіакомпетентність є актуальними поняттями міжнародного освітнього дискурсу. ЮНЕСКО розвиває концепцію медіаінформаційної грамотності як інтегрованого комплексу знань, умінь і навичок, необхідних для пошуку, критичного оцінювання, використання та створення інформації, а також взаємодії з медіа та в медіа. Ґрунтовний аналіз генези цього поняття, компаративний аналіз понять медіаінформаційна грамотність та медіакомпетентність були зроблені авторкою в іншому дослідження [1]. Тут зазначимо, що універсальний характер рамки медіаінформаційної грамотності передбачає її застосування до різних суспільних контекстів. Зокрема в умовах війни актуалізується інформаційно-безпековий і психосоціальний виміри медіакомпетентності.

В українських нормативно-стратегічних документах міжнародні підходи, зокрема підходи ЮНЕСКО конкретизуються в освітньому, культурному, безпековому вимірах. У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні НАПН України [2] медіаграмотність, медіакомпетентність розглядаються в широкому контексті медіакультури особистості. Важливим для безпекової проблематики є поняття медіаімунітету, пов'язаного зі здатністю протистояти деструктивним впливам. Виразніше безпековий вимір подано у «Стратегії інформаційної безпеки України» [3]. У цьому документі інформаційна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, що передбачає, зокрема, «ефективну систему захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом» [3]. Серед загроз названо глобальні дезінформаційні операції рф, маніпулятивний потенціал соціальних мереж і недостатній рівень медіаграмотності населення. Щодо останнього чинника у Стратегії зазначено: «Значне розширення джерел доступу до інформації в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та водночас недостатнього рівня медіаграмотності (медіакультури) супроводжується зменшенням критичності сприйняття інформації, створює підґрунтя для можливих маніпуляцій громадською думкою, що сприяє зростанню впливу дезінформації та деструктивної пропаганди, популярності конспірологічних теорій. Некритичне сприйняття інформації створює загрози політичній та економічній стабільності демократичних держав» [3].

«Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року» [4] також визначає протидію дезінформації та розвиток відповідального медіаспоживання як важливі передумови суспільної стійкості.

У сукупності ці документи засвідчують, що медіакомпетентність має розглядатися не лише як індивідуальна здатність, а як складова колективної безпеки, громадянської відповідальності та стійкості до ворожих впливів.

За результатами дослідження документів ЮНЕСКО, нормативних документів та наукових джерел, ми виділили у цьому інтегральному конструкті «такі компоненти: 1) когнітивно-критичний; 2) операційно-інструментальний; 3) творчо-продуктивний; 4) комунікативний; 5) громадянсько-учасницький; 6) психосоціальний; 7) етично-ціннісний; 8) безпеково-стійкий. Цей перелік має узагальнювальний та відкритий характер, а назви компонентів умовні (з можливістю альтернативних позначень). Він лише покликаний експлікувати елементи, представлені в аналізованих джерелах, з метою увиразнити мульти- та міждисциплінарний характер та складність цілісної дидактичної реалізації моделі МІГ. У межах такої нормативної рамки МІГ обґрунтованою постає можливість диференційованого підходу до формування МК через виокремлення її компонентів як самостійних об'єктів освітнього процесу залежно від цілей і форм навчання». [1, с. 19].

Так, у контексті реалізації Закону України «Про основи національного спротиву» [5] та у межах викладання навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» у ЗВО України особливого значення набувають психосоціальний та безпеково-стійкий компоненти. Зокрема, зміст згаданої навчальної дисципліни дає змогу інтегрувати завдання з розвитку медіакомпетентності в контекст підготовки до розпізнавання та протидії інформаційним загрозам.

Результати аналізу нормативних документів [2; 3; 4; 5] дають можливість визначити релевантні змістові компоненти медіакомпетентності для виконання завдань підготовки до національного спротиву:

- розпізнавання інформаційних загроз (ознайомлення з ознаками дезінформації, маніпулятивних повідомлень, скоординованого поширення недостовірного контенту, розмежування факту, оцінки, припущення тощо);
- психологічна саморегуляція в інформаційно напружених ситуаціях (усвідомлення впливу страху, гніву, тривоги на сприйняття інформації, розвиток навичок психологічної саморегуляції, рефлексивної паузи та відтермінування реакцій тощо);
- інформаційна відповідальність і цифрова безпека (усвідомлення наслідків поширення неперевіреної інформації, дотримання правил захисту персональних даних, нерозголошення чутливої інформації про військових, місця перебування підрозділів, їх переміщення тощо).

Отже, інтеграція здатностей до критичного оцінювання інформації, усвідомлення власних емоційних реакцій та психологічної саморегуляції, комунікативної та інформаційної відповідальності, цифрової безпеки дає підстави розглядати медіакомпетентність як важливу психологічну передумову протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям.

Список використаних джерел:

1. Залюбівська О. Б. Медіакомпетентність у міжнародному та національному дискурсах: еволюція концепту та виклики дидактичної реалізації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія № 87, 2026. С. 14-21. https://doi.org/10.31652/2415-7872-2026-87-14-21
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. Найдьонової, М. Слюсаревського. Київ: НАПН України, 2016. 16 с.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021 «Про Стратегію інформаційної безпеки». Указ Президента України № 685/2021 від 28.12.2021 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069 7.
4. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року. 06.08.2024. URL: https://mincult.gov.ua/news/strategiya-ministerstva-kultury-ta informaczijnoyi-polityky-ukrayiny-z-rozvytku-mediagramotnosti-na-period-do-2026-roku/
5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 41. Ст. 339. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text (дата звернення: 12.10.2026).

Залюбівська Оксана Броніславівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, буд. 95, інд. 20021, e-mail: o.zaliubivska@vntu.edu.ua ORCID https://orcid.org/0000-0002-3595-9110

Oksana B. Zaliubivska, Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor in Department of Philosophy and Human Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa, Khmelnytske Shosse St., Building 95, Ind. 20021,Ukraine, e-mail: o.zaliubivska@vntu.edu.ua ORCID https://orcid.org/0000-0002-3595-9110